FORVALTNINGSPLAN FOR
SANDVIKODDEN FYRSTASJON
ARENDAL KOMMUNE • AGDER FYLKE

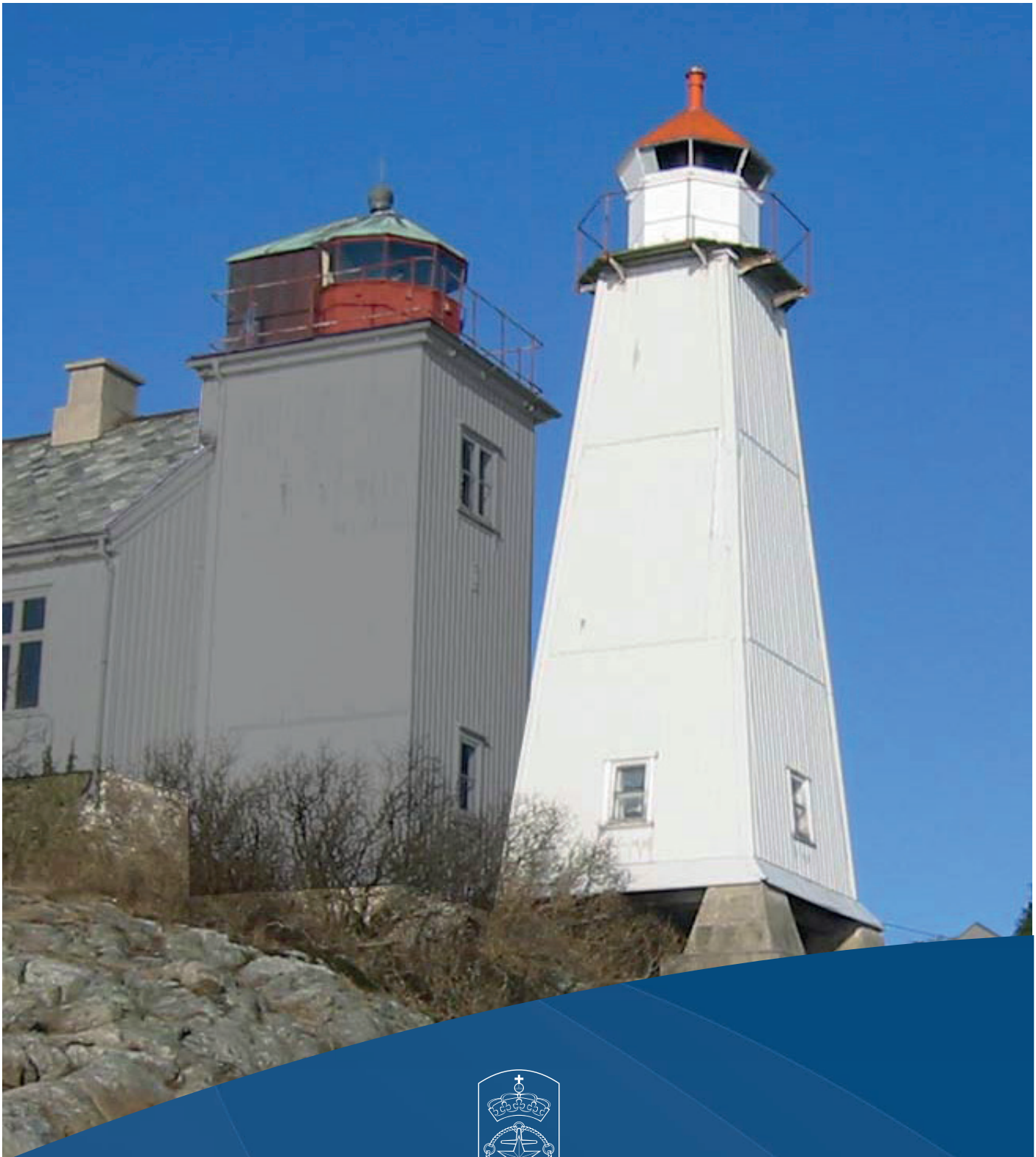

KYSTVERKET

INNHOLD

GENERELL DEL

Kystverkets fyrstasjoner....3
Innledning 3
Fredningsprosessen....3
Fredning av bygningene....3
Fredning av området som helhet....3
Hensynet til den tekniske driften av fyrstasjonen 3
Vernemyndighet....3
Kravet om forvaltningsplan....3
Hensikten med forvaltningsplanen 3
Ny bruk – på fyrenes premisser....4
Vern gjennom bruk – viktigheten av gode leietakere 4
Forholdet mellom fredningsvedtaket og forvaltningsplanen....5
Formidling 5
Generelle retningslinjer for tiltak på fyrstasjonene....5
Krav til dokumentasjon av endringer og større vedlikeholdsarbeider....6
Krav til håndverkere 6
Veiledere for vedlikehold 6

Noen generelle punkter om antikvarisk bygningsvern og vedlikehold....6
Grunnholdninger til vern 6
Råd for vedlikehold og istandsetting - grunnprinsipper: 6
Vedlikehold – definisjon og faglige prinsipper....6
Større vedlikeholdsarbeider og endringer 7
Tilbakeføring 7

SPESIELL DEL

Sandvigodden fyrstasjon....8
Sandvikodden fyr brukt på frimerke....9
Kart og situasjonskart....10
Kart over det fredete området....11
Faktaopplysninger om Sandvigodden fyrstasjon....12

Bygningspresentasjoner
1. Nyere fyrlykt....14
Tegning (Oppriss og snitt av fyrlykta) 15
Foto 16

Det fredete området 20

Vedlegg 1: Oversikt over Kystverkets fyrstasjoner....21
Vedlegg 2: Fredningsvedtak for Sandvigodden fyrstasjon....22
Vedlegg 3: Tilstandsoversikt Sandvigodden fyrstasjon....33

Forsidefoto: Kystverket 2004
Øvrige bilder og foto i den spesielle delen: Kystverket 25.9.2019.

GENERELL DEL

Tranøy fyrstasjon på Hamarøy, Nordland. Foto: Kystverket.

Kystverkets fyrstasjoner

Innledning

Fyrstasjonene forteller om en spesiell og svært viktig del av norsk historie. Satsingen på utbyggingen av fyrvesenet er en av de største i den norske stats historie, og utbyggingen av fyrstasjonene har bidratt til å utvikle Norge til den sjøfartsnasjon vi har vært og fremdeles er. Fyrstasjonene er også omfattet av en stor og stadig økende interesse, og ikke minst har de ofte en sterkt identitetsskapende funksjon for lokalbefolkningen. De fleste fyrstasjoner er monumenter i kystlandskapet, og Kystverket er som eier forpliktet til å forvalte disse kulturminnene med respekt for dem som har vært med på å bygge opp den maritime infrastrukturen vi i dag forvalter, og med omtanke for dem som kommer etter oss.

Fredningsprosessen

På bakgrunn av ”Nasjonal verneplan for fyrstasjoner”, som kom i 1997, fattet Riksantikvaren i tiden frem til 2001 vedtak om fredning etter kulturminneloven av 83 fyrstasjoner. Av disse er i dag 68 helt eller delvis fremdeles i Kystverkets eie (se oversikten i vedlegg 1). I 2001 besluttet Stortinget at de siste 31 bemannede fyrstasjonene skulle avbemannes, og denne prosessen ble avsluttet i 2006. Gjennom tidene er mange fyrstasjoner solgt, men i St.prp. nr. 29 (2006 – 2007) ble den da pågående avhendingsprosessen stoppet, og det ble bestemt at Kystverket skulle eie fyrstasjonene (med unntak for mulig overføring til Direktoratet for naturforvaltning). Samtidig ble det bestemt at Kystverket skulle stå for utleie slik at fyrstasjonene kunne gjøres tilgjengelige for allmennheten. Dette innebærer at ”vern gjennom bruk” vil være et viktig prinsipp for etatens forvaltning av fyrstasjonene.

Fredning av bygningene

Bygningene på fyrstasjonen er fredet i henhold til § 15 i kulturminneloven. Dette innebærer at det ikke er tillatt å rive bygningene eller deler av disse, eksteriøret må ikke bygges om, heller ikke interiøret der dette er særskilt nevnt. Planløsningen kan ikke endres, og det kan ikke skiftes ut bygningselementer eller materialer. Alt vedlikehold og istandsetting skal utføres med tradisjonelle materialer og metoder tilpasset bygningenes egenart og opprinnelige bygningstekniske løsninger.

Fredning av området som helhet

Området rundt bygningene er fredet i henhold til § 19 i kulturminneloven. Hensikten er å bevare anleggets virkning i landskapet, og sørge for at anleggets karakter blir bevart. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendring som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Eldre strukturer som gjerder, rekkverk, jordkjellere, tekniske installasjoner osv skal ikke fjernes eller endres uten at det har vært nødvendig kontakt med vernemyndighetene. Det er viktig å bevare stedets egenart, og dette gir også en sentral premiss for hvordan det kan legges til rette for ny bruk av fyreiendommene.

Hensynet til den tekniske driften av fyrstasjonen

I fredningsvedtakene står det at fredningen ikke skal være til hinder for den tekniske driften av fyrstasjonen. Dette betyr imidlertid ikke at Kystverket uten videre kan fjerne eller gjøre endringer på teknisk utstyr, selv om dette er sikkerhetsmessig begrunnet. Andre formuleringer i de forskjellige fredningsvedtakene gjør også at det kan være nyanser i hva som er tillatt og hva som er søknadspliktig. Generelt er det best å gå ut ifra at alle tiltak er søknadspliktig, spesielt i selve fyret, som er interiørfredet. Det er viktig at regionen har en god dialog med vernemyndighetene i en tidlig fase, ikke minst fordi etaten da kan få veiledning slik at planlagte tiltak kan bli gjennomført på en måte som også best mulig ivaretar hensynet til kulturminnet.

Vernemyndighet

Ansvaret for den konkrete oppfølgingen og forvaltningen av fredningsvedtakene for de enkelte fyrstasjoner er delegert fra Riksantikvaren som nasjonal vernemyndighet til fylkeskommunenes regionale kulturminneforvaltning. Det er følgelig fylkeskommunen som skal behandle søknader om dispensasjon ved tiltak som krever slik tillatelse, og det er den aktuelle region i Kystverket som kan sende søknad om dispensasjon.

Kravet om forvaltningsplan

I henhold til kgl. res. av 1. september 2006 skal det utarbeides forvaltningsplan for alle fredede eiendommer i statens eie. I forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer er det bestemt at forvaltningsplanene skal forelegges Riksantikvaren, som skal sikre at innholdet ivaretar formålet med fredningen.

Hensikten med forvaltningsplanen

Forvaltningsplanen skal både gi kunnskap om viktige generelle prinsipper for forvaltningen av fyrstasjonene som fredede kulturminner, og gi forståelse for det helhetlige miljøet og det særpreget som karakteriserer den enkelte fyreiendommen, og som skal ivaretas i vernesammenheng.

Hensikten er å sørge for et best mulig utgangspunkt for å stille de rette spørsmålene og finne de rette løsningene når det gjelder vedlikehold, bruk og utvikling av den aktuelle fyrstasjonen.

Forvaltningsplanen består av en generell del, som er felles for alle fyrstasjonene, og en spesiell del, som omhandler den enkelte fyrstasjon.

Forvaltningsplanens spesielle del vil inneholde:

- Relevante eiendomsdata
- Presentasjon av fyreiendommen som helhet, de enkelte bygninger, anlegg og tekniske installasjoner, og området.
- Vurdering av utviklingsmuligheter for fyrstasjonen som helhet samt for de enkelte bygninger
- Eventuelle spesielle forhold for den aktuelle fyrstasjon
- Bygnings- og konstruksjonsdokumentasjon (foto og tegninger)
- Tilstandsanalyse, eventuelt med konkrete forslag til tiltak
- Historisk dokumentasjon
- Fredningsvedtaket

Når det gjelder historisk dokumentasjon, vil ikke den kunne være uttømmende i forvaltningsplanen for den enkelte fyrstasjon. Det er derfor viktig at man ved planlegging av konkrete tiltak, som tilbakeføring eller formidling, går aktivt inn for å finne ytterligere informasjon. Her vil Senter for eiendom og kultur og Kystverkmusea kunne bistå regionene og leietakerne.

Senter for eiendom og kultur har ansvaret for koordineringen av etatens arbeid med forvaltningsplaner. Utarbeidelsen av de konkrete forvaltningsplanene for de enkelte fyrstasjonene gjøres i nært samarbeid mellom regionene og Senter for eiendom og kultur.

Ny bruk – på fyrenes premisser

Ny bruk gjør det ofte ønskelig og noen ganger nødvendig med endringer av bygninger og tilrettelegging på området. Det er viktig å bruke tid på å vurdere hvordan slike tiltak kan gjøres så skånsomt som mulig, og uten at fyreiendommens egenart blir skadelidende. En liten endring ett sted kan virke harmløs, og det samme kan en annen et annet sted, og en tredje… men summen av disse delene kan bli en dårlig helhet som gir en lite harmonisk utvikling av stedet. Forvaltningsplanen skal bidra til at det blir lettere å ha helheten for øye når mulige endringer vurderes. I gjennomgangen av fyreiendommen som helhet og de enkelte bygninger blir det konkretisert forhold som det vil være viktig å ta hensyn til ved planlegging av større vedlikeholdsarbeider og endringer, og det indikeres mulige bruksområder og utviklingspotensiale som Kystverket mener vil ivareta stedets egenart. Enkelte steder er det naturlig å gi klare føringer om hvor det vil være aktuelt å vurdere tilbakeføring, og eventuelt til hvilken epoke.

Fra Store Torungen. Foto: Kystverket.

Det lar seg oftest gjøre å finne gode løsninger som forener vern med ny bruk, selv om løsningene kan bli annerledes enn det man først så for seg. Å finne slike løsninger krever grundighet, vilje og kompetanse i både planlegging og gjennomføring av arbeidene. Felles samtaler mellom Kystverket som eier, leietaker som bruker, kommunen som forvalter av plan- og bygningsloven og fylkeskommunen som forvalter av fredningsvedtaket, vil ofte være vel anvendt tid – og ikke minst hvis diskusjonene kan finne sted nettopp på fyrstasjonen. Stedet er i høyeste grad part i saken, og kan ofte gi føringer gjennom sin tilstedeværelse!

Vern gjennom bruk – viktigheten av gode leietakere

Kystverket er avhengig av et samarbeid med leietakere som er interessert i å bidra til å ta vare på den viktige kulturarven som fyrstasjonene representerer. Etaten vil i liten grad selv kunne benytte den bygningsmassen som er på fyrstasjonene utover de bygningene som er direkte knyttet til den tekniske driften av navigasjonsinstallasjonen, slik som maskinhus og fyrtårn. Vern gjennom bruk forutsetter et aktørsamarbeid, der gjerne også lokale og regionale myndigheter er engasjert, enten som leietakere, eller som aktive premissleverandører og bidragsytere i utviklingen av stedet.

Kystverket benytter en standard leieavtale ved utleie av fyrstasjoner, også for de som ikke er fredet. Avtalen har følgende generelle formål og forutsetninger:

- Uavhengig av om eiendommen er helt eller delvis fredet, skal eiendommen bevares og sikres som kulturminne, og eiendommens egenart skal bevares.

- Leietaker skal ivareta og videreutvikle allmennhetens adgang til fyreiendommen. Leietakers aktivitet på stedet må tilpasses allmennhetens intereser slik at den ikke kommer i konflikt med disse interessene.
- Leietaker forplikter seg til å holde utleier løpende orientert om planene for utviklingen og bruken av leieobjektet.
- Utleier vil bidra med rådgivning ved videre vedlikehold og istandssetting av leieobjektet. Utleier vil løpende vurdere mulighetene for å bidra til vedlikehold og/eller oppgradering av leieobjektet ut fra de til enhver tid gitte budsjettrammer.
- Leietaker må ikke bruke, eller tillate at andre bruker, leieobjektet til bolig.
- Leietaker forplikter seg til å legge særlig vekt på miljøvern i forhold til bruk og vedlikehold av leieobjektet.

I tillegg skal det formuleres egne punkter som uttrykker formål og forutsetninger for leieforholdet ved den enkelte fyrstasjon. En slik formålsparagraf i en leieavtale understreker nødvendigheten av et nært samarbeid og tett kommunikasjon mellom Kystverket og leietakerne – dette er ikke et vanlig leieforhold, men gjelder samarbeid om et kulturminne!

Avtalen omtaler også samarbeidet om vedlikeholdsarbeidet på fyrstasjonen. Det er Kystverket som i siste instans er ansvarlig for å sette opp arbeidsprogram for det enkelte år og gi nødvendige føringer for hva som skal gjøres og på hvilken måte. Bortsett fra ved kritiske hendelser, slik som ved stormskader, skal ikke leietaker utføre noen tiltak på eiendommen uten at dette er godkjent av eier. Det er også eier som er ansvarlig for at alle nødvendige tillatelser er innhentet fra vernemyndighetene.

Kjeungskjæret fyrstasjon, Sør-Trøndelag. Foto: Kystverket.

Forholdet mellom fredningsvedtaket og forvaltningsplanen

Fredningsvedtaket er styrende for forvaltningen av fyreiendommen, og er rettslig bindende. Forvaltningsplanen er ikke rettslig bindende, men uttrykker Kystverkets vurdering av hva som vil være en naturlig presisering og konkretisering av fredningsvedtaket, og etatens oppfatning av hvordan den fredede eiendommen bør utvikles. Konkrete tiltak kan ikke gjennomføres uten at vernemyndighetene har fattet vedtak om at de kan iverksettes. Det er Kystverket i den enkelte region som søker vernemyndighetene i det aktuelle fylke om tillatelse til tiltak.

Formidling med nytt elementsystem i betong. Foto: Kystverket.

Formidling

Fyrstasjonene er nasjonale kulturminner som skal dokumentere en viktig del av vår maritime kulturarv og Kystverkets historiske innsats for å trygge ferdselen til sjøs. Samtidig er det et mål med fredningen at kunnskap om disse kulturminnene og deres historiske kontekst skal kunne formidles til allmennheten. Det er derfor viktig at all ny bruk bidrar til kunnskapsformidling og opplevelse av historien. Kystverket vil i samarbeid med Kystverkmusea (ved Lindesnes fyrmuseum) lage retningslinjer for utarbeidelse av formidingsplaner for de enkelte fyrstasjonene, i et samspill mellom etaten, etatsmuseene og leietakerne. Det er videre utarbeidet en skiltmal for de fredede fyrstasjonene, for å gi etatens formidling av egen kulturhistorie et helhetlig, nasjonalt preg. Denne skiltmalen vil være styrende for hvordan utendørs informasjon og skilting utformes på de fredede fyrstasjonene. All utendørs informasjon skal godkjennes av Kystverket på forhånd.

Generelle retningslinjer for tiltak på fyrstasjonene

På alle de fredete bygningene skal eksteriøret bevares mest mulig uendret. Enkelte bygninger er svært autentiske, mens andre er sterkt endret og modernisert. Ulike typer tiltak, som tilbakeføring og utskifting av bygningsdeler, vil derfor bli vurdert ulikt fra bygning til bygning.

Interiørene har for de aller fleste av fyrstasjonene ikke et like sterkt formelt vern som eksteriøret – unntaket er selve fyrtårnene, som er interiørfredet. For de øvrige bygningene er planløsning og konstruksjoner normalt omfattet av de enkelte fredningsvedtakene. Imidlertid bør en ved interiørmessige oppgraderinger og endringer legge vekt på å bevare størst mulig autentisitet med tanke på den historie fyrstasjonen skal formidle. Denne intensjonen må samtidig avveies i forhold til behovet for nødvendig bruksmessig oppgradering.

Krav til dokumentasjon av endringer og større vedlikeholdsarbeider

Alle endringer og større vedlikeholdsarbeider på en fredet bygning eller et fredet område skal dokumenteres. En søknad om tillatelse inneholder et minimum av beskrivelse av tiltaket, men dette er ikke tilstrekkelig dokumentasjon. Det vil bli gitt nærmere retningslinjer for hvordan nødvendig dokumentasjon skal utføres og arkiveres.

Krav til håndverkere

Generelt må håndverkere som arbeider på fredete bygninger, ha nødvendig kunnskap og erfaring fra antikvarisk arbeid. Det er viktig å ha den rette holdningen til dette arbeidet, beherske aktuelle teknikker, og å ha faglig grunnlag for å kunne ta riktige valg når det gjelder materialer og metode.

I noen tilfeller vil det være nødvendig med spesialkompetanse for at resultatet skal bli tilfredsstillende. Dette kan være ved restaurering av vinduer, dokumentasjonsarbeid, blanding av maling etter historisk resept, konserveringsarbeider mm. Når vernemyndigheten gir tillatelse til endringer, kan det settes vilkår om at utførende håndverkere har antikvarfaglig kompetanse.

Geitungen fyrstasjon, Rogaland. Foto: Kystverket.

Veiledere for vedlikehold

Det er behov for å sammenfatte retningslinjer for vedlikehold av fyrstasjonene, både de fredede og de ikke fredede, i egne veiledere for vedlikehold, og Kystverket er nå i ferd med å utarbeide slike veiledere. Denne prosessen vil også innebære nær kontakt med ulike vernemyndigheter, for å finne frem til løsninger som i størst mulig grad kan være felles for etatens fredede bygninger. I og med at søknad om dispensasjon avgjøres av den enkelte fylkeskommune, kan tolkning av og praksis i oppfølging av fredningsvedtakene variere noe fra fylke til fylke. Veiledere for vedlikehold bør kunne bidra til å harmonisere praksis ut fra et nasjonalt perspektiv, selv om de naturligvis ikke vil kunne erstatte kravene til saksbehandling i den enkelte sak.

Noen generelle punkter om antikvarisk bygningsvern

Grunnholdninger til vern

Kulturminner er en viktig del av vår samlete kulturarv. Bygningene dokumenterer tidligere tiders samfunnsforhold, levekår, liv og gjøremål, byggeskikk og håndverksteknikker.
Gamle bygninger er ikke-fornybare ressurser, og de er primærkilder til kunnskap om fortida. Alle andre nedtegnelser, fotografier og registreringer innebærer grader av fortolkning. Bygningene er derfor en unik kilde til kunnskap og et umistelig grunnlag for framtidig forskning, enten det gjelder levekår, byggeteknikk, dekordetaljer eller lignende. Ved framtidig bruk og modernisering er det viktig at vi i minst mulig grad reduserer bygningenes verdi som historisk kilde. Som hovedregel skal man være svært varsom med å fjerne elementer i en fredet bygning – alle de historiske epokene som har nedfelt seg i det fysiske bygningsmiljøet, forteller en historie om bygningens og stedets utvikling. I noen tilfeller kan man imidlertid bli nødt til å prioritere mellom ulike faser. Unntaksvis kan det også vært aktuelt å tilbakeføre en bygning til en dokumentert tidligere tilstand.

Råd for vedlikehold og istandsetting - grunnprinsipper innen bygningsvernet

De viktigste grunnprinsippene er:

- Mest mulig av alle deler av bygningen skal bevares. Derfor må inngrepene ved vedlikehold og utbedring være så små som mulig.
- Det er bedre å vedlikeholde framfor å reparere, og det er bedre å reparere framfor å skifte ut.
- Det må brukes tradisjonelle materialer og metoder, både ved vedlikehold og eventuell utskifting.
- Skjulte deler av bygningen (konstruksjoner) er like viktige å ta vare på som synlige (overflater).
- Hvis man må endre, er det bedre å føye noe til enn å fjerne originale eller gamle deler. Det beste bygningshistoriske ”arkivet” er bygningen selv.
- Gamle ombygginger og endringer av en bygning er ofte viktige å bevare. De kan fortelle om bygningens livshistorie gjennom skiftende stilretninger og bruk.
- Når noe fjernes eller endres, skal aktuell dokumentasjon bli nedtegnet og arkivert. I spesielle tilfeller sikres dokumentasjonen ved lagring av den fjernete bygningsdelen (nærmere retningslinjer vil bli utarbeidet for dette).
- Endringer skal om mulig være reversible. Når behovene endrer seg, kan de nye elementene fjernes og bygningen kan framstå slik den var før endringen.

Vedlikehold – definisjon og faglige prinsipper

Hovedregelen er at løpende vedlikehold utføres uten at vernemyndighetene trekkes inn, mens man må søke tillatelse for endringer. Grensen mellom vedlikehold og endring kan være vanskelig å definere, og ulike aktører kan ha ulik oppfatning av begrepene. Kulturminnevernets definisjon av vedlikehold er snever, i den hensikt å ivareta kulturhistoriske verdier.

Mange eiere har i beste mening utført ”vedlikeholds-arbeid” på en slik måte at vernemyndighetene vurderer dette som endring/inngrep, som i verste fall er skadelig for kulturminnet. Dette kan for eksempel være bruk av for tett maling, som med-fører av-skalling og råteskader, eller utskifting av opprinne-lige bygningsdeler som burde blitt istandsatt av en kyndig restaureringshåndverker. Vedlikeholdet av en fredet bygning er underlagt kulturminneforvalt-ningens overvåkning. Det kan oppstå usikkerhet om hva man kan utføre uten å spørre, og når man må søke om tillatelse.

Hovedprinsippet for vedlikehold av gamle bygninger er å bevare mest mulig av de gamle bygningsdelene og å hindre skader. Dette gjelder både synlige og skjulte konstruksjoner og elementer. Vedlikeholdet skal om mulig skje på samme måte som da huset ble bygget, med samme teknikk, utførelse og materialbruk. I praksis vil dette noen ganger bety merarbeid, andre ganger krever det bare omtanke og kompetanse.

Homlungen fyrstasjon, Østfold. Foto: Kystverket.

Ved å bevare de gamle bygningsdelene og overflatene beholder bygningen sin autentisitet, og dermed sin vitenskapelige kildeverdi og opplevelsesverdi. En kopi kan aldri fullt ut erstatte de opprinnelige bygningsdelene. Selv om kopien er nøyaktig likt utført, er minst to dimensjoner gått tapt:

1. Aldersverdien: Spor av ”tidens tann” er borte. Vi kan ikke lenger berøre de samme materialene som våre forgjengere.

2. Sannhetsgehalten: Hvordan kan våre etterkommere vite at kopien er nøyaktig utført?

Kan de stole på at historien og byggeteknikken som formidles, er identisk med den opprinnelige?

Større vedlikeholdsarbeider og endringer

Det må søkes om tillatelse for større vedlikeholds-arbeider, større reparasjoner og endringer i en fredet bygning. Som oftest blir det gitt tillatelse når endringene er små og tiltaket er nødvendig for fortsatt bruk. Kulturminneforvaltningens oppgave er å passe på at det ikke blir gjort så mange endringer i årenes løp at det til slutt er lite igjen av det opprinnelige huset.

Eksempler på større vedlikeholds-/ istandsettingsarbeider som krever tillatelse:

- endring av utvendig malingtype/farge, fjerning av eldre malinglag, overmaling av dekor og lignende
- vedlikehold av utvendig kledning som innebærer et betydelig omfang utskifting av råteskadet virke
- restaurering av vinduer der det er råteskader som innebærer betydelig innspunsing av nytt virke og forbedring/endring av tekniske løsninger

Eksempler på andre endringer som krever tillatelse:

- utskifting av bygningselementer, som utvendig panel, vinduer og ytterdører
- tildekking eller fjerning av eksisterende utvendige overflater
- oppsetting eller riving av innvendige lettvegger
- installering av våtrom eller kjøkken
- etablering av infrastruktur, rørføringer, ventiler etc.
- fasadeendringer
- oppføring av tilbygg
- tilbakeføring til tidligere dokumenterbar tilstand

Et overordnet prinsipp er at alle endringer om mulig skal gjøres reversible, slik at de i framtida kan la seg tilbakeføre. Endringer og tilføyelser skal kunne fjernes uten at bygningen blir forringet. I praksis kan dette eksempelvis innebære at nye skillevegger festes slik at de lett kan fjernes uten å sette merkbare spor.

Tilbakeføring

Når vernemyndighetene skal vurdere forslag til endringer, vil de ta hensyn til hvilken periode – eventuelt flere perioder – i bygningens historie som fredningen søker å bevare. Hvis det er foretatt endringer i nyere tid, kan det i noen få tilfeller være aktuelt å tilbakeføre bygningen til et tidligere eller opprinnelig utseende. Dette kan gjelde et helt eksteriør, deler av bygningen, enkelte rom eller mindre bygningsdeler og detaljer. Følgende premisser og forutsetninger bør ligge til grunn for at en tilbakeføring skal kunne vurderes:

- Det foreligger sikker, god og tilstrekkelig dokumentasjon (tegninger, fotografier eller lignende) av den opprinnelige situasjonen.
- Tilbakeføring basert på gjetting kan normalt ikke godtas.
- De nyere tilføyelsene som fjernes eller tildekkes, har relativt lav/underordnet verdi.
- Kulturminnet er ikke for sterkt endret. Hus som har fått ny takform, hovedvolum eller lignende bør bevares slik de er. Tilbakeføring av vindustyper og kledning på en bygning med intakt hovedform, kan derimot være aktuelt.

SANDVIKODDEN
FYRSTASJON
SPESIELL DEL

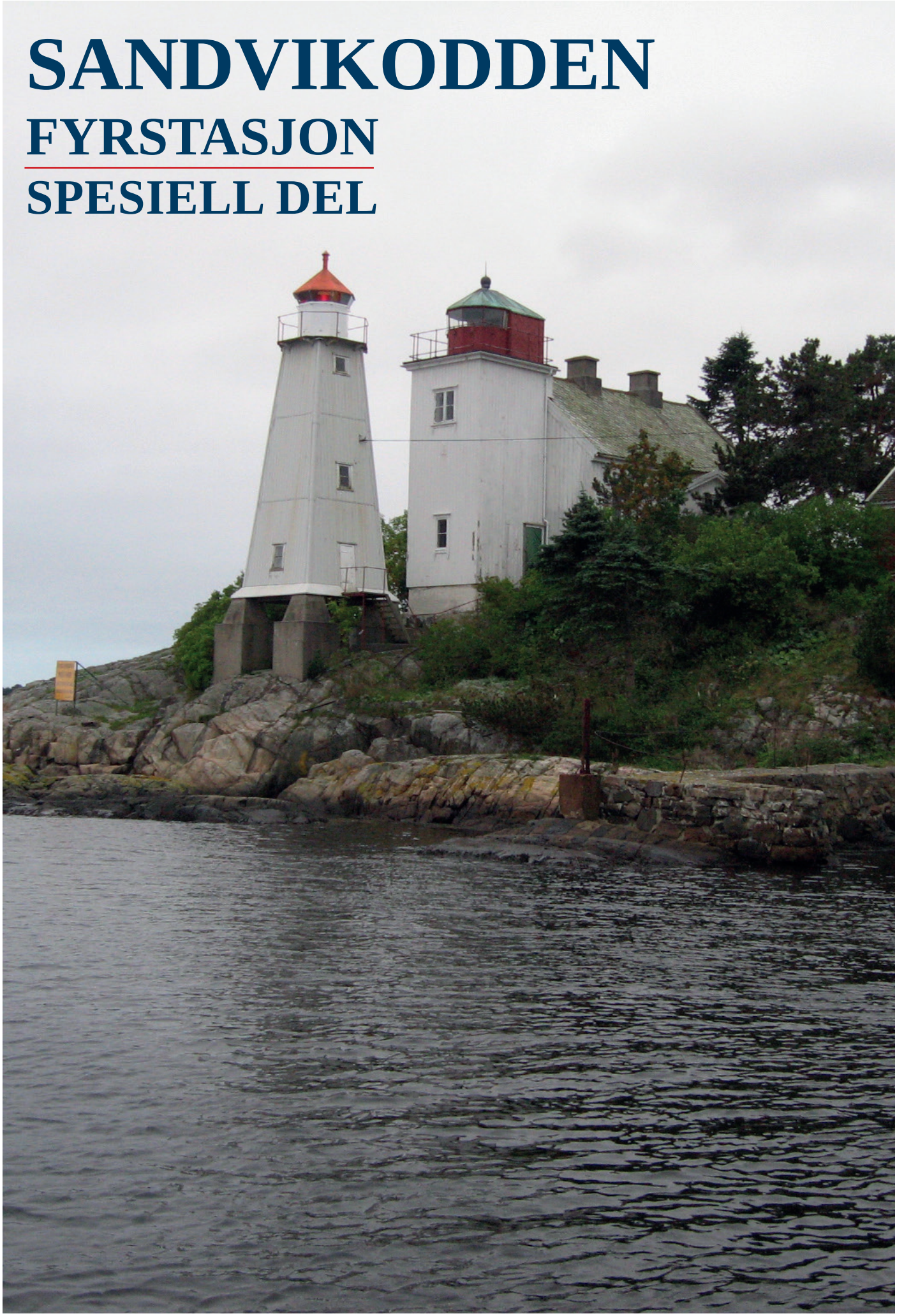

KART

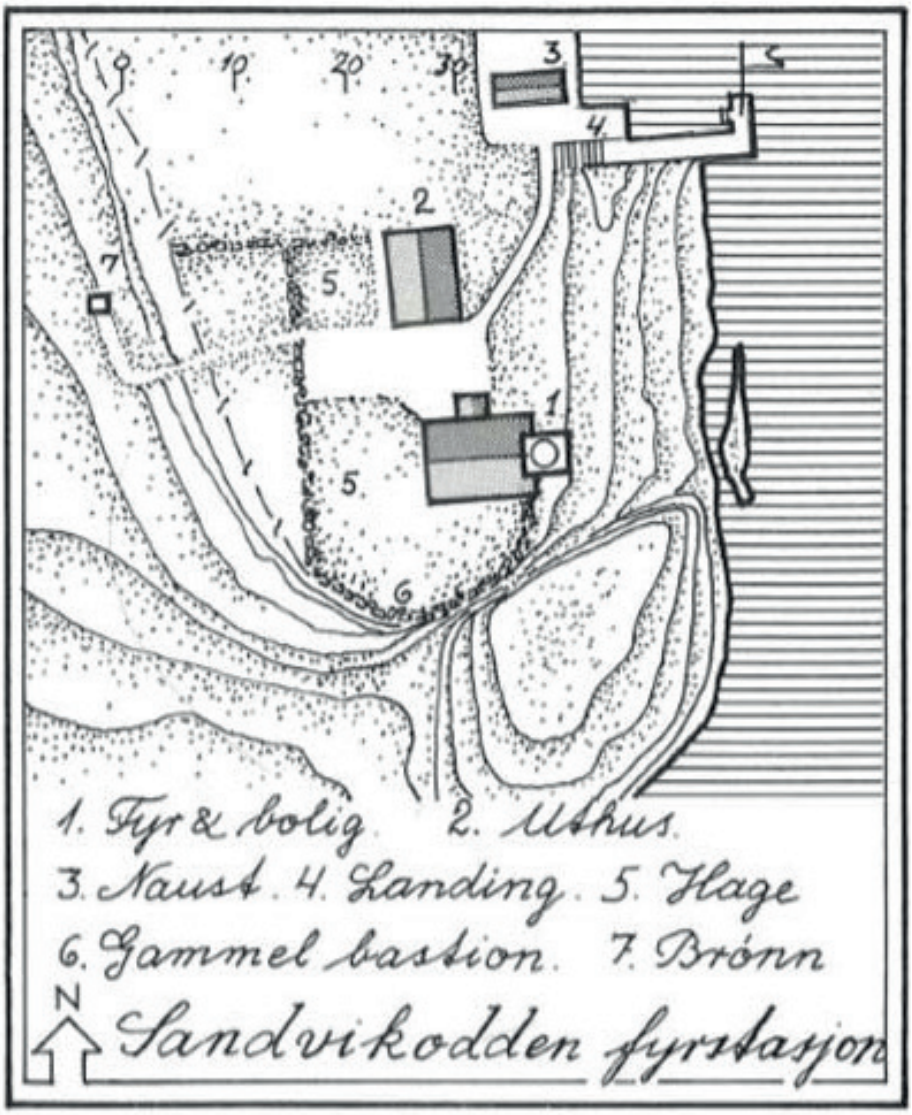

Situasjonskart

Hentet fra fredningsvedtaket.
Tegning: Sven Poulsson.

Kart over fredningsområdet ved Sandvigodden fyrstasjon:

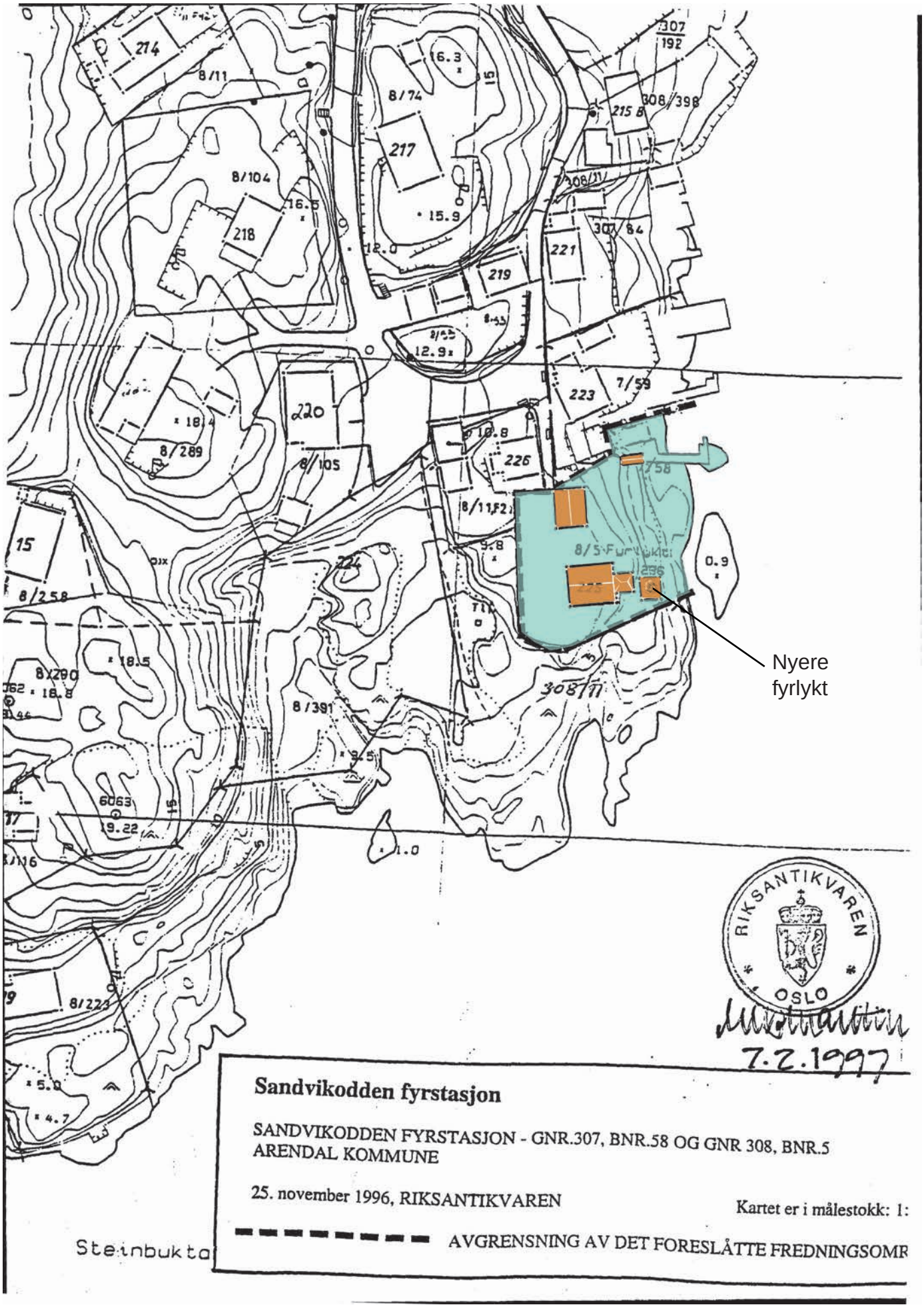

Faktaopplysninger om Sandvikodden fyrstasjon

Eiendomsinformasjon			
Opprettet		1844	
Fylke	Agder	Region	Kystverket Sørøst
Kommune		4203 Arendal	
Fyrlistenummer		528000	
Dato for fredningsvedtak		23. september 1997	
Andre vernebestemmelser		Ingen andre vernebestemmelser.	
Eiendom (kommunenr., gårdsnr., bruksnr.)		4203 / 308 / 5	
Nummer i Askeladden	86973	Grunneier	Privat grunneier. Fyrstasjonen, bortsett fra nyere fyrlykt, er solgt til private.
Utleie		Ingen utleie	

Oversikt over registrerte bygninger og konstruksjoner som Kystverket eier.

Byggnr. i fredn. vedtaket	Bygnings-type	Bygg-status	GAB-nr.	Nummer i Aske-ladden	Verneklasse / §	Omfanget av fredningen
1	Nyere fyrlykt	Intakt	17125089	86973-1	Klasse 1, kultur-minneloven § 15	Eksteriørfredning.
					Klasse 1, kml § 19	Fredningen etter §19 omfatter et område avmerket på ved-lagte kart datert 25. november 1996 og påført Riksantikvarens stempel.

Dekorasjon fra interiøret.

Litt om fyrstasjonens historikk	Samtidig med at «de tvende fyr» (Torungene) ble bygget ble det satt i gang et arbeid med å få på plass et innseilingsfyr ytterst i Galtesundet i uthavna Sandviga på Hisøy. En gruppe lokale skipsredere, som tok initiativet til etableringen av fyret, mente at dette fyret ville lette innseilingen gjennom Galtesund og videre inn til Arendal. Sandvikodden fyr ble anlagt på en tomt der det tidligere hadde stått et kanonbatteri. Fyret ble tent samtidig med Store Torungen fyr og Lille Torungen fyr i 1844. I 1894 ble fyret forhøyet med 3 meter og fikk en kraftigere lykt. Sandvikodden fyr var familiestasjon frem til det ble nedlagt i 1934. Da ble en ny automatisert fyrlykt satt opp i et nytt tårn ved siden av det opprinnelige fyret. Fyrbygning, uthus og båtnaust ble solgt til privatpersoner.
Vernestatus	Fyrstasjonen er fredet etter kulturminneloven §15 (bygninger) og §19 (området).
Formålet med fredningen	Formålet med fredningen av Sandvikodden fyrstasjon er å bevare et kulturhistorisk verdifullt anlegg. Fyrstasjonen skal sikres som et ledd i bevaringen av et utvalg av fyrstasjoner som tilsammen skal vise hvordan et avgjørende element i kommunikasjonen langs kysten har utviklet seg.
Fra Riksantikvarens fredningsbegrunnelse	Fyrstasjonen er et harmonisk anlegg med høy aldersverdi. Anlegget har bygningshistorisk stor grad av autentisitet. De enkelte bygningene har gjennomgått noen forandringer, men plasseringen og formen er i hovedtrekk bevart. Fyrstasjonen har fått sin form og plassering ut fra sin funksjon, og er et viktig historiefortellende element som i tillegg har estetisk verdi. **Sammenstillingen av det gamle fyret og den nyere og meget særpregete fyrlykten på Sandvikodden viser en teknisk utvikling som har fyrhistoriek verdi.** Sandvikodden fyrstasjon har sosialhistorisk verdi også utover det som har med selve fyrdriften å gjøre. Anlegget er et eksempel på et familiebetjent der det ble drevet med grønnsakdyrking, husdyrhold og fiske i tillegg til fyrvesen, virksomheter som er representative for det mangfoldige livet som fant sted på fyrstasjonene. Bryggerhuset og naustet gir fremdeles et bilde av livet på fyrstasjonen.
Fyrstasjonens egenart, sårbarhet og tålegrense	Sandvikodden fyr er et ledfyr. Kystverkets del av den opprinnelige fyrstasjonen er den nye fyrlykta fra 1934, plassert i et eget tårn, kloss inntil den gamle fyrboligen. Som en høy pyramide, med svakt skrånende, platekledde yttervegger, stående på solide hjørnesokler av betong.

Sandvikodden fyrlykt sett mot nord

Nyere fyrlykt

Bygningens navn	Nyere fyrlykt
Nummer i Askeladden	86973-1
GAB nr.	17125089
Byggnr. i fredn.vedtak	2
Byggeår	1934
Byggherre / Arkitekt	Fyrvesenet
Opprinnelig funksjon	Fyrlykt, erstatter av det gamle fyret
Fredningsomfang	Fredningen gjelder eksteriøret.
Navigasjonsinstallasjon	Skjermet 4. ordens linse med lampeskifter.

Bygningsbeskrivelse	Fyrlykten, som ble bygget i 1934, står på en kvadratisk grunnflate med et betongfundament i hvert hjørne. Det ca. 14 m høye tårnet har vinkeljernskonstruksjon som smalner opp mot lykten. Veggene er kledd med gulhvite aluminiumsplater. Taket på lyktehuset har 8-kantet form tekket med røde metallplater. Rundt lyktehuset løper et galleri med rødmalt jernrørsgelender.
Konstruksjon og materialbruk	1. Byggegrunn/drenering: Fjell 2. Fundament: Betongpillarer på fjell 3. Grunnmur: Ingen 4. Utvendige trapper og ramper: tretrapp til repos ved inngang. 6. Yttervegger: Vinkeljernskonstruksjon med bordkledning og aluminiumsplater. 7. Ytterdører: Dobbel dør: Labank- og speilfyllingsdør innenfor. Begge hvitmalte. 8. Vinduer: Trevinduer, enkle glass. 9. Tak: 8-kantet stålplatetak 10. Taktekking: Ingen 11. Takrenner og nedløp: Ingen 12. Beslag: Ingen 13. Takvinduer og luker: Ingen 14. Halvtak og skråtak: Ingen 15. Innervegger: Ingen 16. Etasjeskiller: Støpt betong 17. Innvendige trapper: Bratte trapper / trestiger 18. Piper og ildsteder: Ingen 19. Luker og ventilasjon: Naturlig ventilasjon 20. Galleri og balkong: Kvadratisk galleri, platekledd utenfor ytterveggene, i hjørnene. Noen bord danner ytterste del av galleriet.
Endringshistorikk	Fyrlykten er ganske uforandret.
Retningslinjer for videre utvikling	Det er verken nødvendig eller ønskelig med bygningsmessige endringer av fyrlykten. Det skal normalt ikke være adgang til selve navigasjonsinstallasjonen for andre enn Kystverkets personell. Eventuell tilgang for besøkende skal være regulert i en egen instruks, og skal bare skje i følge med ansvarlig person.
Spesielle forhold vedrørende vedlikehold	Vedlikeholdet skal utføres etter antikvariske prinsipper.

Tegning av nyere fyrlykt. Oppriss og snitt.

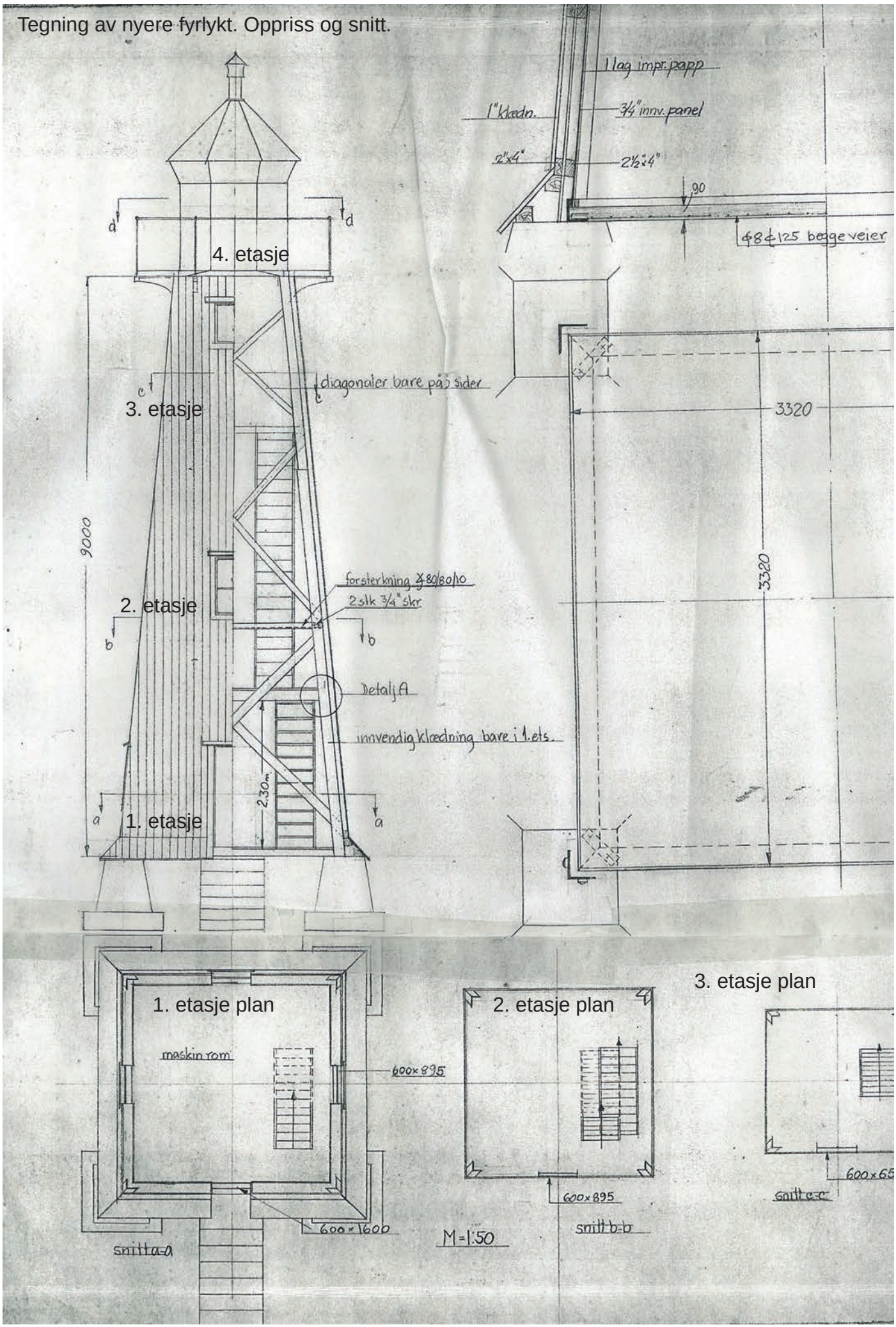

Fyrlykten sett fra Galtesund, mot vest.

Over: Veien mot fyrstasjonen. Arbeide pågår på uthus og fyrbolig. Nyere fyrlykt skimtes til venstre.
Under: Beverhalestein fra taket på uthuset. Denne type teglstein var vanlig på uthus på fyrstasjoner. Gjerne lappskifer på hovedhus/fyrboliger.

Under: Uthuset med utmurt bindingsverk i yttervegg.

Under: Naust og landing på Sandvikodden fyrstasjon.

Over: Litt av det tidligere kobbertaket fra fyrboligen. Fyrlykt ytterst.

Over: Inngang til nyere fyrlykt. Under: 1. etasje, med maskiner.

Over: Enkelt trevindu i lykten. 1. og 2. etasjer.

Under: Fra fyrlykten, øverste plan. Skjerming.

Over: Platekledd yttervegg, svakt skrånende pyramideform.
Under: 2. etasje plan. Nederst: 3. etasje, gulv.

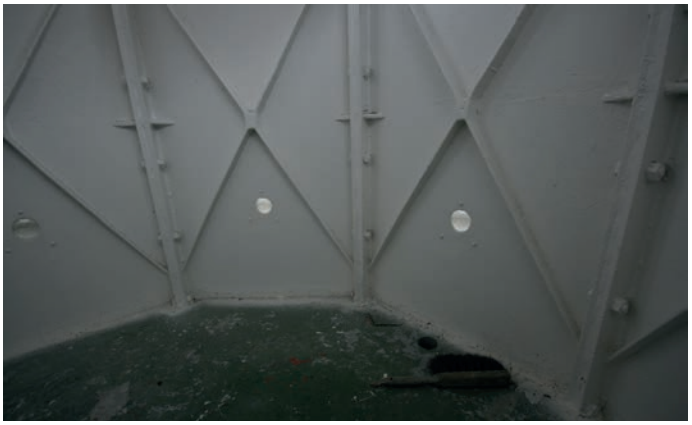

Over: Luke ned fra fyrlykten ned til 3. etasje.
Under: Lampeskifter og skjermingsglass i fyrlykten.

Over: Støpte jern yttervegger i fyrlykten.
Under: Metallplatetak over fyrlykten.

Under: Støpejernsdør til galleriet.

Under: Skråglass i fyrlykten.
Nederst: Støpejernsdør fra S.H. Lundh Co, Oslo.

Det fredete området

Den tidligere fyrstasjonen, med nyere fyrlykt, fyrbolig, uthus, naust og landing.

Fra Riksantikvarens fredningsvedtak:

Omfanget av fredningen: Fredningen etter §19 omfatter et område avmerket på vedlagte kart datert 25. november 1997 og påført Riksantikvarens stempel. Se side 11. Innenfor fredningsområdet er det, foruten bygninger, landinger, steintrapper, hage og steinmurer.

Formålet med fredningen: Fredningen av området rundt bygningene foreslås for å bevare anleggets virkning i landskapet gjennom å opprettholde anleggets karakter, slik det fremstår med vei, gårdsplass, hage, trapper, steinmur og landing.

Fredningsbestemmelser: Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendring som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder ale former for bebyggelse, anlegg eller utvidelse av veier, oppsetting av gjerder, bakkeplanering, uttak av masser og andre landskapsinngrep. Unntatt fra dette er teknisk utstyr vedrørende fyrdriften, og eventuelle tilbakeføringer.

Hagen vest for fyrboligen, med utsikt til Torungene

Posten Norge har en frimerkeserie med norske fyr. Blant disse ble det i 2016 laget et frimerke med motiv fra innseilingsfyret Sandvigodden ved Arendal.

Sandvigodden fyr

Denne nedlagte fyrstasjonen ble anlagt på Hisøy i 1844. Den eldste fyrbygningen til høyre på frimerket er lafta og har tårn med lyktehus i gavlen. Det særpregete bygget har stor sjøfartshistorisk verdi, og anlegget består dessuten av uthus, naust og landing.

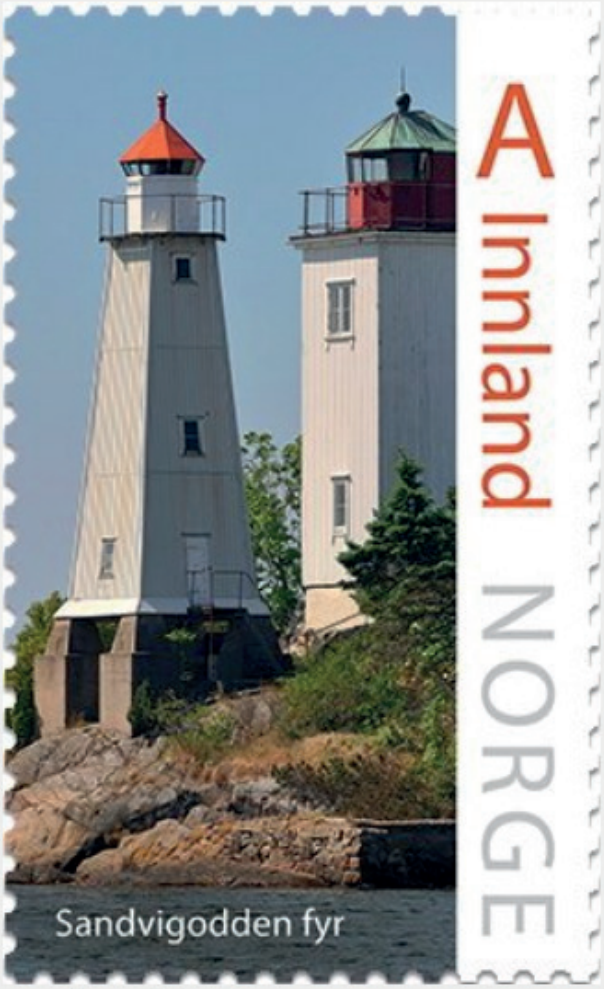

Sandvigodden fyr

I 1894 ble dette tårnet forhøyet til slik det framstår i dag. I 1934 ble fyrdriften flyttet til et karakteristisk 14 meter høyt tårn foran fyrhuset. Da fyrlykten ble automatisert, ble den betjente fyrstasjonen nedlagt.

Fakta
NK 1944
Utgivelsesdag: 1. oktober 2016
Verdier og motiv:
A innland: Sandvigodden fyr

Design: Inger Sandved Anfinsen
Foto: © Øystein Søbye/NN/ Samfoto
© Jon Arne Sæter/NN/Samfoto
Trykkmetode: Offset
Trykkeri: Joh. Enschedé Security Print

Oversikt over Kystverkets fyrstasjoner 01.01.2020

REGION	Fredete fyrstasjoner	Bygninger i Kystverkets eie	IKKE fredete fyrstasjoner	Bygninger i Kystverkets eie	SUM
SØRØST	22		8		30
	Torbjørnskjær		Struten		
	Homlungen		Strømtangen, Fredrikstad		
	Færder		Digerudgrunnen		
	Store Færder (ruin)		Steilene		
	Svenner		Tvistein		
	Stavernsodden		Langøytangen	delvis	
	Jomfruland		Songvår		
	Strømtangen, Kragerø		Søre Katland		
	Stavseng				
	Lyngør				
	Ytre Møkkalasset				
	Store Torungen				
	Lille Torungen				
	Sandvigodden				
	Homborsund				
	Grønningen				
	Oksøy				
	Ryvingen				
	Hatholmen				
	Lindesnes				
	Markøy				
	Lista				
VEST	12		11		23
	Eigerøy	delvis	Lille Prestskjær		
	Feistein		Viberodden		
	Kvitsøy		Flatholmen		
	Geitungen		Fjøløy		
	Utsira		Ryvarden	delvis	
	Røværsholmen		Holmengrå		
	Slåtterøy		Kvanhovden		
	Hellisøy		Hendanes		
	Utvær		Ulvesund		
	Geita		Skongenes		
	Ytterøyane		Kråkenes		
	Stabben				
MIDT-NORGE	19		16		35
	Runde		Svinøy		
	Grasøyane		Flåvær		
	Hogsteinen		Lepsøyrev		
	Alnes	delvis	Erkna		
	Ulla		Storholmen		
	Ona	delvis	Flatflesa		
	Kvitholmen		Bjørnsund		
	Grip		Hestskjær		
	Haugjegla		Stavenes		
	Sletringen		Tyrhaug		
	Sula	delvis	Skalmen		
	Vingleia		Terningen		
	Halten		Finnvær		
	Kjeungskjæret		Asenvågøy		
	Kaura		Grinna		
	Buholmråsa		Gjeslingene		
	Kya				
	Nordøyan				
	Sklinna				
NORDLAND	10		8		18
	Bremstein		Ytterholmen		
	Åsvær		Træna		
	Myken		Kalsholmen		
	Landegode		Tennholmen		
	Måløy-Skarsholmen		Barøy		
	Tranøy		Moholmen		
	Skrova		Glåpen		
	Skomvær		Værøy		
	Anda				
	Andenes				
TROMS OG FINNMARK	7		3		10
	Hekkingen		Torsvåg		
	Fugløykalven		Fruholmen		
	Slattnes		Helnes		
	Kjølnes				
	Makkaur				
	Vardø				
	Bøkfjord				
	70		46		116

Senter for eiendom og kultur

RIKSANTIKVAREN

GJENPART

SAKSBEHANDLER
Førstekonsulent Liv Nygaard
INNVALGSTELEFON
22 94 04 93
TELEFAX
22 94 04 07

DERES REF.
DERES DATO

VÅR REF.
97/703 - 13
Ark. B- 191
VÅR DATO

23 SEPT. 1997

Likelydende brev til:

- Vettegull Bruland
- Skirne Bruland
- Kystdirektoratet
- Kystverket 1. distrikt
- Arendal kommune
- Aust- Agder fylkeskommune

SANDVIKODDEN FYRSTASJON, - GNR. 307 BNR. 58, GNR. 308 BNR. 5, ARENDAL KOMMUNE

VEDTAK OM FREDNING MED HJEMMEL I LOV OM KULTURMINNER §§ 15 OG 19, JFR. § 22

Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 §§ 15 og 19, jfr. § 22, freder Riksantikvaren Sandvikodden fyrstasjon, gnr. 307 bnr. 58, gnr. 308 bnr. 5, Arendal kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningen omfatter følgende bygninger og anlegg på Sandvikodden fyrstasjon med hjemmel i kulturminneloven § 15:

1. Fyrvokterbolig med fyrtårn
2. Nyere fyrlykt
3. Bryggerhus
4. Naust

Nummereringen refererer seg til vedlagte kart, vedlegg 1. Fredningen omfatter eksteriørfredning av hele anlegget.

Fredningen etter § 19 omfatter et område avmerket på vedlagte kart datert 25. november 1996 og påført Riksantikvarens stempel, vedlegg 2.

Dok.navn: H:\FYR\AUST-AGD\SANDVIK\VEDTAK.DOC

POSTADRESSE:	BESØKSADRESSE:	TELEFON:	TELEFAX:
Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo	Dronningens gt. 13 0152 Oslo	22 94 04 00	22 94 04 04

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen av Sandvikodden fyrstasjon er å bevare et kulturhistorisk verdifullt anlegg. Fyrstasjonen skal sikres som et ledd i bevaringen av et utvalg av fyrstasjoner som tilsammen skal vise hvordan et avgjørende element i kommunikasjonen langs kysten har utviklet seg.

Fredningen av bygningene og øvrige anleggselementer skal sikre anleggets hovedstruktur, terrengtilpassing, volum, materialbruk, overflater og detaljering, samt teknisk utstyr knyttet til fyrdriften.

Fredningen av området rundt bygningene foreslås for å bevare anleggets virkning i landskapet gjennom å opprettholde anleggets karakter, slik det framstår med vei, gårdsplass, hage, trapper, steinmur og landing.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er fastsatt med hjemmel i kulturminneloven § 15, tredje ledd og § 19, annet ledd. Bestemmelsene gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid. Fredningen skal ikke være til hinder for den tekniske driften av fyrlykten.

1. Det er ikke tillatt å rive bygningene eller deler av disse.

2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes eksteriør.

3. Utskifting av bygningselementer eller materialer, forandring av overflater eller annet arbeid utover vanlig vedlikehold på bygningenes eksteriør, er ikke tillatt. Unntatt fra dette er teknisk utstyr vedrørende fyrdriften, jfr. punkt 6, og eventuelle tilbakeføringer, jfr. punkt 7.

4. Utskifting av anleggselementer eller materialer eller annet arbeid utover vanlig vedlikehold i de deler av uteanlegget som omfattes av fredningen, er ikke tillatt. Unntatt fra dette er teknisk utstyr vedrørende fyrdriften, jfr. punkt 6, og eventuelle tilbakeføringer, jfr. punkt 7.

5. Vedlikehold og istandsetting skal skje med tradisjonelle materialer og metoder tilpasset anleggets egenart og på en måte som ikke reduserer de kulturhistoriske verdiene.

6. Inngrep i teknisk utstyr som Kystverket finner det nødvendig å gjøre på grunn av fyrdriften, er tillatt. Slike inngrep skal imidlertid drøftes med antikvariske myndigheter før de gjennomføres.

7. Tilbakeføringer der det er foretatt endringer i senere tid, kan gjennomføres dersom det kan gjøres på grunnlag av sikker dokumentasjon og etter godkjennelse av antikvarisk myndighet.

8. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendring som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg eller utvidelse av veier, oppsetting av gjerder, bakkeplanering, uttak av masser og andre landskapsinngrep. Unntatt fra dette er teknisk utstyr vedrørende fyrdriften, jfr. punkt 6, og eventuelle tilbakeføringer, jfr. punkt 7.

Skjøtselsplan med hjemmel i kulturminneloven § 21

Forvaltningsmyndighet eller den som forvaltningsmyndighet bestemmer, kan i samarbeid med bruker/eier utarbeide skjøtselsplan for fyrstasjonens område.

Skjøtselsplanen skal inneholde retningslinjer for pleie og vedlikehold av området rundt bygningene på fyrstasjonen. Ved skjøtsel skal det tas utgangspunkt i nåværende, eventuelt tidligere situasjon.

Følger av fredningen

Når det gjelder behandling av fredete hus og anlegg, vises det til kulturminneloven §§ 15a - 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

I henhold til Miljøverndepartementets vedtak om delegering av 30. juni 1989 med endringer fastsatt 23. desember 1992, er forvaltningen av fredete områder, bygninger og anlegg tillagt den enkelte fylkeskommune. Riksantikvaren er klageinstans for enkeltvedtak fattet av fylkeskommunen, jfr. forvaltningsloven § 28.

I henhold til lov om kulturminner §§ 15a og 19 kan departementet i særlig tilfelle gi dispensasjon fra fredningen og fredningsbestemmelsene for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep, eller dersom det dreier seg om mindre endringer. Denne dispensasjonsmyndigheten er i henhold til forskrifter av 23. desember 1992 delegert til den enkelte fylkeskommune.

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes eller ikke. Oppstår det tvil om hva som ansees som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes.

Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljene som kledning, taktekking, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk, og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

Det er eier som har ansvaret for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det er imidlertid anledning til å søke fylkeskommunen om tilskudd til

vedlikehold og istandsettingsarbeider. Dersom krav i medhold av kulturminnelovens §15 a virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen.

Mens fredningssaken pågår, er det en forutsetning at det ikke settes i gang arbeider på eiendommen som er i strid med intensjonene i fredningsforslaget. Dersom eier/bruker allikevel ønsker å foreta endringer på anlegget i denne perioden, må saken forelegges Riksantikvaren.

Bakgrunn for fredningssaken

Med den store betydning sjøveis kommunikasjon til alle tider har hatt i Norge, ble det tidlig en viktig oppgave å etablere navigasjonstekniske hjelpemidler langs kysten. De bemannede fyrene er hovedelementene i en landsdekkende struktur som også omfatter lykter, tåkeklokker, varder, båker og staker.

Oppbyggingen og utviklingen av et landsomfattende fyrsystem med over 200 fyrstasjoner spredt langs hele kysten, er et av de mest omfattende prosjekter den norske stat har gjennomført.

I de senere år har de fleste fyrstasjoner blitt automatisert og avfolket. Dette kan på sikt være en trussel mot fyrene som kulturminner. I den sammenheng har Riksantikvaren funnet det nødvendig å utarbeide en nasjonal verneplan for fyrstasjoner. Formålet med verneplanen, som er utarbeidet i nært samarbeid med Kystdirektoratet, er å sikre et representativt utvalg av fyrstasjoner som best mulig kan reflektere fyrhistorien. Gjennom fredning vil Riksantikvaren legge antikvariske prinsipper og retningslinjer til grunn for den videre behandling av fyrstasjonene. Fredning av Sandvikodden fyr er et ledd i denne planen.

Eiendoms- og reguleringsmessige forhold

Sandvikodden fyrstasjon er i privat eie, og eies av Vettegull Bruland og Skirne Bruland. Staten ved Kystdirektoratet eier fyrlykten fra 1934.

Sandvikodden fyr ligger i et uregulert område.

Sandvikodden fyrstasjon som kulturminne. Beskrivelse av anlegget

Sandvikodden fyrstasjon er et innseilingsfyr som ligger på Hisøy i Arendal kommune. Fyrstasjonen ble opprettet i 1844 på en tomt hvor det tidligere hadde stått et kanonbatteri. Stasjonen omfattet da 3 bygninger. I 1934 ble fyrstasjonen nedlagt, og det ble satt opp en høy og meget karakteristisk fyrlykt rett foran fyret. De gamle bygningene ble solgt til private. Under andre verdenskrig ble eiendommen tatt i bruk av tyske soldater.

Fyrvokterboligen med fyrtårn (1) har gråmalt grunnmur i huggen stein. Huset er laftet og har saltak. Veggene er kledd med stående, hvitmalt panel. Taket er tekket med lappskifer. Inngangsdøren er i et lite tilbygg som senere er utvidet mot øst. Tilbygget har gråmalt grunnmur i huggen stein og betong, bindingsverkskonstruksjon og saltak. Veggene er kledd med stående, hvitmalt panel. Taket er tekket med lappskifer mot vest og bølgeeternitt mot øst. Hele huset har tofags krysspost vinduer i 1. etasje og tofags vinduer med sprosser i 2. etasje. Huset har et lite takvindu mot sør. Alle vinduene er malt hvite. Huset har to piper. Fyrvokterboligen er ikke foreslått interiørfredet da det ble foretatt store endringer i 1. etasje under og rett etter andre verdenskrig.

Det gamle fyrtårnet ble bygget i 1844 og forhøyet med ca. 3 meter i 1894. Tårnet er bygget inntil østre gavlvegg på fyrvokterboligen, og har stolpekonstruksjon i tre. Veggene er kledd med stående, hvitmalt panel med unntak av veggene på lyktehuset som er kledd med rødmalte metallplater. Taket er tekket med metallplater. Vinduene i lyktehuset har hele ruter med jernrammer. Rundt lyktehuset løper et galleri med rødmalt jernrørsgelender.

Fyrlykten (2) som ble bygget i 1934, står på en kvadratisk grunnflate med et betongfundament i hvert hjørne. Det ca. 14 m. høye tårnet har vinkeljernskonstruksjon som smalner av opp mot lykten. Veggene er kledd med gul-hvite aluminiumsplater. Taket på lyktehuset har 8-kantet form tekket med røde metallplater. Rundt lyktehuset løper et galleri med rødmalt jernrørsgelender.

Bryggerhuset (3) har hvitmalt grunnmur i huggen stein. Huset har bindingsverkskonstruksjon og saltak. Veggene er kledd med stående, rødmalt panel, og taket er tekket med beverhaletegl. I skrånende terreng mot øst har huset kjellermur over bakken med en enkel kjellerdør. Oppe på østveggen er det to store og et lite, kvadratisk, enfags vindu. I takflaten er det et vindu mot øst. På vestveggen har bryggerhuset en enkel inngangsdør og et kvadratisk enfags vindu. På nordveggen er det et kvadratisk, enfags vindu.

Naustet (4) står på et støpt fundament. Huset har bindingsverkskonstruksjon og saltak. Veggene er kledd med stående, rødmalt panel, og taket er tekket med sort bølgeblikk. På gavlveggen mot øst har naustet doble dører med et enkelt båtopptrekk i tre utenfor. På langveggen mot sør er en enkel dør. Naustet har et lite tilbygg i vestre gavlvegg med pulttak tekket med tjærepapp.

Innenfor fredningsområdet er det, foruten bygninger, landing, steintrapper, hage og steinmurer.

Registreringsmateriale og fotodokumentasjon som er benyttet i forbindelse med utarbeidelsen av fredningsforslaget, oppbevares hos Riksantikvaren.

Dagens situasjon

Sandvikodden fyrstasjon er en privat boligeiendom. Kystverket eier fyrlykten fra 1934 som er i drift (automatisert).

Riksantikvarens vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket

Fyrstasjonene er blant landets mest markante kulturminner som på en spesiell måte er med på å karakterisere Norge som kyst- og sjøfartsnasjon. Fyrstasjonene har både kulturhistorisk og arkitektonisk verdi; kulturhistorisk ved deres tilknytning til sjøfart og kystkultur, og arkitektonisk ved deres særegne plassering, form og materialbruk som resultat av den funksjon de har hatt.

Sandvikodden fyrstasjon ble opprettet samtidig med Store og Lille Torungen fyrstasjoner og har stor miljøbetydning på grunn av sin strukturelle og visuelle forbindelse med disse. Fyrstasjonen har også miljøverdi i sammenheng med den verneverdige bebyggelsen i det gamle strandstedet Sandvigen.

Fyrstasjonen er et harmonisk anlegg med høy aldersverdi. Anlegget har bygningshistorisk stor grad av autentisitet. De enkelte bygningene har gjennomgått noen forandringer, men plasseringen og formen er i hovedtrekk bevart. Fyrstasjonen har fått sin form og plassering ut fra sin funksjon, og er et viktig historiefortellende element som i tillegg har estetisk verdi.

Sammenstillingen av det gamle fyret og den nyere og meget særpregede fyrlykten på Sandvikodden viser en teknisk utvikling som har fyrhistorisk verdi.

Sandvikodden fyrstasjon har sosialhistorisk verdi også utover det som har med selve fyrdriften å gjøre. Anlegget er et eksempel på et familiebetjent fyr der det ble drevet med grønnsakdyrking, husdyrhold og fiske i tillegg til fyrvesen, virksomheter som er representative for det mangfoldige livet som fant sted på fyrstasjonene. Bryggerhuset og naustet gir fremdeles et bilde av livet på fyrstasjonen.

Riksantikvaren anser at fyrstasjonen er et kulturminne av nasjonal verdi. Sammen med andre viktige eksempler på norske fyrstasjoner, fremstår dette anlegget som et representativt kulturminne i norsk samferdselshistorie. Dette anlegget er med på å vise bredden, variasjonen og kvaliteten i norske fyrstasjoner.

Riksantikvaren ser derfor anleggets verdi som kulturminne ikke bare isolert, men også i sammenheng med fyretatens kulturminner for øvrig som søkes bevart. Utvelgelsen av denne stasjonen for fredning er derfor et resultat av en kulturminnefaglig vurdering av samtlige fyrstasjoner i Norge.

Riksantikvaren finner videre at det er hjemmel for å frede det avsatte området i henhold til lov om kulturminner § 19, vedlegg 2, fordi det er viktig å bevare virkningen av fyrstasjonen i miljøet.

Saksgang frem til fredningsvedtaket

Varsel om igangsettelse av fredningsak ble i samsvar med lov om kulturminner § 22.1 meddelt eier, Kystverket 1. distrikt, Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune i brev av 6. september 1995. Samtidig ble meldingen kunngjort i Fædrelandsvennen og Agderposten.

Det er kommet inn en (1) kommentar til varslet fra eier på Sandvikodden fyr, Vettegull Bruland, med saksopplysninger vedrørende eiendomsforholdene.

Det ble deretter utarbeidet fredningsforslag som ble sendt på høring til berørte parter i brev av 7. februar 1997. Forslaget ble samtidig lagt ut til offentlig ettersyn i Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune samt kunngjort i Fædrelandsvennen, Agderposten og Norsk lysingsblad. Det er kommet inn følgende fem (5) uttalelser til fredningsforslaget; fra eier Vettegull Bruland i brev av 18. mars 1997, fra Kystverket 1. distrikt i brev av 21. mars 1997, fra Arendal kommune i brev av 10. april 1997, fra Kystdirektoratet i brev av 15. april 1997 og fra Aust-Agder fylkeskommune i brev av 24. april 1997.

Eier *Vettegull Bruland* uttaler at det er nødvendig med et tilstrekkelig stort økonomisk tilskudd skal vedlikeholdet bli tilstrekkelig. Eier gjør oppmerksom på at det ikke har skjedd noen funksjonsendring i bryggerhuset slik Riksantikvaren beskriver i fredningsforslaget. Eier gir for øvrig en beskrivelse av diverse forhold vedrørende eiendommen. Eiers uttalelse er vedlagt papirer vedrørende en grensetvist mellom eier og nabo og en byggesak på naboeiendommen samt fotografier fra eiendommen.

Arendal kommune v/Rådmannen oversender brev fra Kulturetaten hvor det opplyses at saken ble behandlet i Hovedutvalget for kultur 6. mars 1997 og at Hovedutvalget anbefaler fredningsforslaget.

Kystdirektoratet oversender til orientering kopier av eiendomspapirer/bygningsbeskrivelser for fyrstasjonen for perioden 1840-1969.

Kystverket 1. distrikt opplyser at Kystverket kun eier den nyere fyrlykten på eiendommen. Kystverket 1. distrikt gjør videre oppmerksom på at lykten er av en standard type som ble innført ca. 1895 og benyttet til ut på 1950-tallet. For øvrig har ikke Kystverket 1. distrikt bemerkninger til forslaget.

Riksantikvarens bemerkninger til høringsuttalelsene

Riksantikvaren vil bemerke til eiers uttalelse at det er eier som har vedlikeholdsansvaret for bygningene etter en fredning. Det kan søkes om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider. Riksantikvaren prioriterer de fredete bygningene, men det er ingen automatikk i slik støtte. Riksantikvaren har endret beskrivelsen for bruken av bryggerhuset i fredningsvedtaket.

Riksantikvaren har mottatt brev av 1. september 1997 fra Arendal kommune. Det underrettes om at Arendal kommunestyret 25. august 1997 fattet vedtak om at Riksantikvarens forslag til fredning anbefales.

Da Arendal kommune anbefaler fredningsforslaget, og på bakgrunn av ovenstående begrunnelse, finner Riksantikvaren det riktig å fatte vedtak om fredning av Sandvikodden fyrstasjon.

Opplysing om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens fredningsvedtak kan påklages til Miljøverndepartementet, jfr. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage skal stiles Miljøverndepartementet men sendes til Riksantikvaren. Klagefrist er 3 uker fra mottakelsen av dette brevet.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med lov om kulturminner § 22.5.

Med hilsen

Nils Marstein
riksantikvar

Unni Grønn

Vedlegg: - Situasjonsplan over fyrstasjonen
- Kart over fredningsområdet

Gjenpart: - Miljøverndepartementet
- Aust-Agder fylkeskommune, kulturavd.
- Fylkesmannen i Aust-Agder
- Forbundet KYSTEN
- Fortidsminneforeningen i Aust-Agder
- Norsk Sjøfartsmuseum

Likelydende brev til:

Vettegull Bruland
Sandvigveien 225
4816 Kolbjørnsvik

Skirne Bruland
Måløvgårdsvei 86
2750 Balrup
Danmark

Kystdirektoratet
P.b. 8158 Dep.
0033 Oslo

Kystverket 1. distrikt
Langbryggen 13
4800 Arendal

Arendal kommune
P.b. 10
4801 Arendal

Aust -Agder fylkeskommune
Fylkeshuset
Elvebakken 1
4800 Arendal

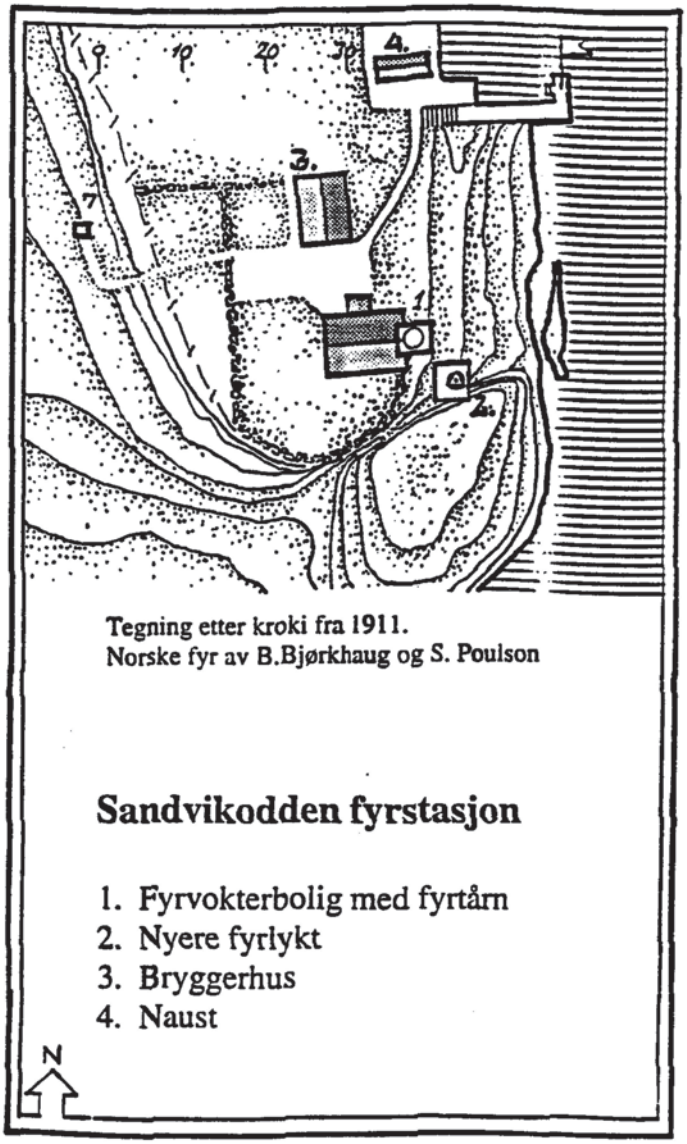

Tegning etter kroki fra 1911.
Norske fyr av B.Bjørkhaug og S. Poulson

Sandvikodden fyrstasjon

1. Fyrvokterbolig med fyrtårn
2. Nyere fyrlykt
3. Bryggerhus
4. Naust

RIKSANTIKVAREN
OSLO
7.2.1997

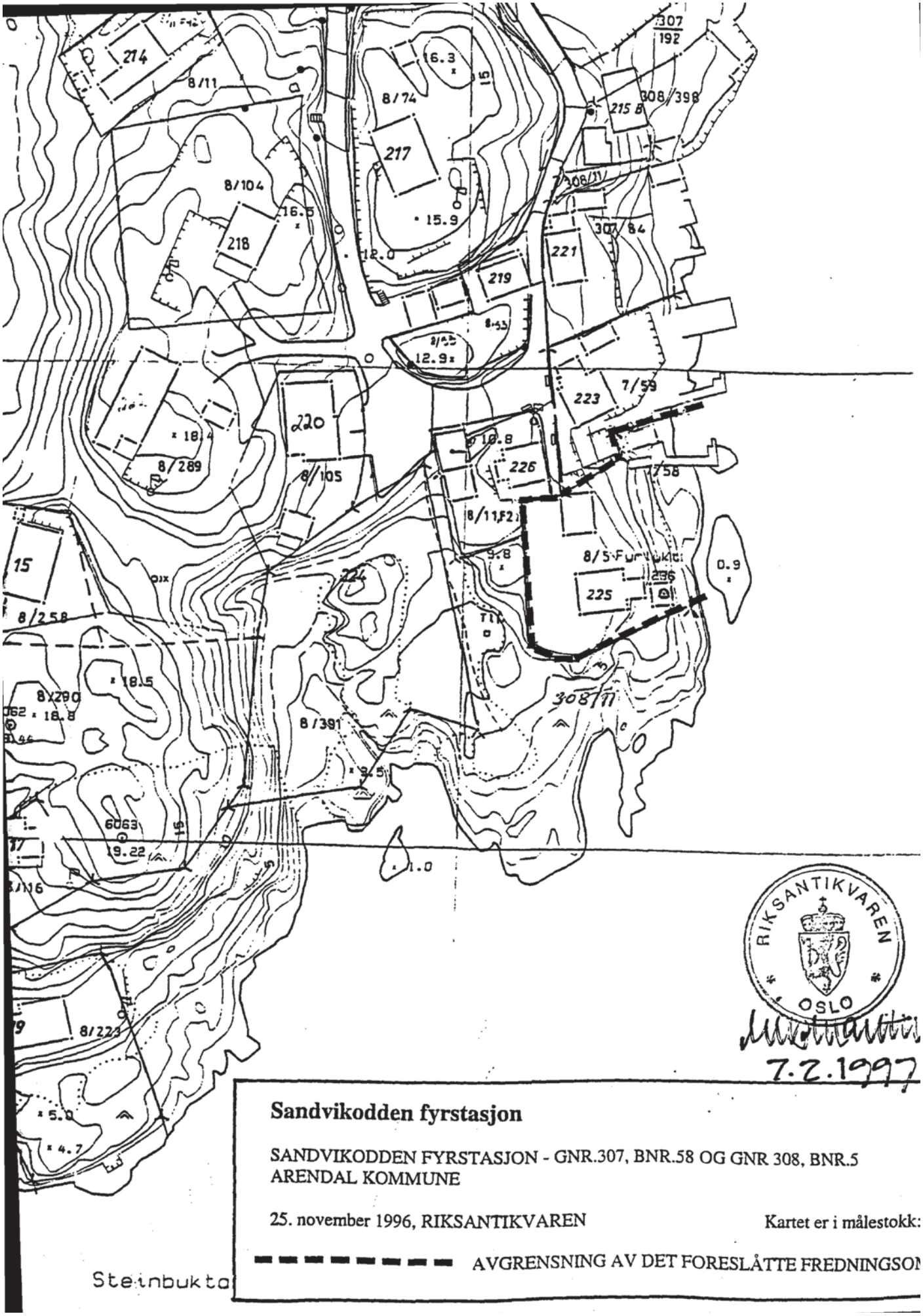
Sandvikodden fyrstasjon
SANDVIKODDEN FYRSTASJON - GNR.307, BNR.58 OG GNR 308, BNR.5
ARENDAL KOMMUNE
25. november 1996, RIKSANTIKVAREN
Kartet er i målestokk:
AVGRENSNING AV DET FORESLÅTTE FREDNINGSON
RIKSANTIKVAREN
OSLO
7.2.1997
Steinbukta